

ВІДГУК ОПОНЕНТА

**доктора економічних наук, професора Зайцева Юрія Олександровича
на дисертаційну роботу Степаненко Сергія Віталійовича
на тему «Управління відтворенням ресурсного потенціалу суб'єктів
аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

Актуальність теми дослідження. Рівень розвитку аграрного сектору завжди був визначальним фактором у забезпеченні економічної та соціально-політичної стабільності суспільства. Глобальні проблеми існування людства призвели до необхідності зміни парадигм і базових концепцій управління аграрною економікою, центральним елементом яких мають стати ознаки сталого та інклюзивного розвитку сільського господарства і сільських територій. Інклюзивне і стале агровиробництво є новими підходами до управління аграрною економікою, які за основу ставлять довгострокову екологічну гармонію, збереження ресурсів, продовольчу безпеку та підвищення рівня якості життя населення країни. Інклюзивний розвиток сільського господарства нерозривно пов'язаний з ресурсним потенціалом, кількісні і якісні параметри якого визначають масштабність та результати управлінських змін.

Інклюзивні агроекономічні системи стратегічно орієнтовані на вирішення існуючих проблем подолання наслідків кліматичних змін, скорочення соціально-економічних розривів у рівні якості життя населення, подолання нерівності і бідності, підвищення ступеня справедливості і прозорості доступу до ресурсів і результатів всіх учасників агробізнесу, нарощування потенціалу довгострокової конкурентоспроможності національного аграрного сектору та зміцнення позицій України на європейському ринку агропродовольства. Ці ключові аспекти визначають виключну актуальність і своєчасність

дисертаційного дослідження Степаненка С.В., яке присвячено науково-методичному і практичному обґрунтуванню дієвих механізмів відтворення ресурсного потенціалу аграрних формувань за умов структурних трансформацій аграрної економіки у напрямку забезпечення сталого розвитку сільського господарства і сільських територій.

Дисертаційне дослідження системно і логічно пов'язане із виконанням науково-дослідних тем Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за темами «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.) та «Системи управління конкурентоспроможністю аграрної продукції в умовах глобалізації аграрних ринків» (номер державної реєстрації 0119U001387, 2019-2021 рр.); складовою науково-дослідної роботи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця «Розробка механізмів впровадження сучасних інструментів управління діяльністю підприємства в контексті інклюзивного розвитку та циркулярної економіки» (номер державної реєстрації 0123U100021, 2023 р.), а також Харківського національного університету радіоелектроніки «Організаційно-економічне забезпечення інноваційного розвитку та економічної безпеки суб'єктів господарювання» (номер державної реєстрації 0122U000210, 2023 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Ознайомлення із дисертацією та її авторефератом показало наявність глибоких наукових теоретично-методологічних, методичних і прикладних розробок у сфері формування і підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних бізнес-суб'єктів за умов переходу до нових форм і моделей організації системи агроекономічних відносин та їх інституційного середовища, які ґрунтуються на стратегічних пріоритетах і цінностях інклюзивного розвитку. Підґрунтям змістовних висновків і рекомендацій стало глибоке розуміння предметно-

об'єктної сфери дисертаційного дослідження, теоретичною основою яких стало опрацювання значної кількості літературних джерел, серед яких провідне місце займають наукові праці відомих вітчизняних і зарубіжних науковців з проблемних аспектів сталого розвитку сільського господарства та забезпечення його необхідними ресурсами.

Дисертаційна робота характеризується наявністю системного підходу, вдалого визначення і співставності мети дисертації та її завдань із отриманими результатами. Багатогранність охоплення об'єктів дослідження та системність вирішення поставлених завдань забезпечувались широким спектром наукових методів сучасної методології економічних досліджень. Висновки, пропозиції і рекомендації ґрунтуються на результатах моніторингу та критичної оцінки великого масиву економіко-статистичних даних, що підтверджує ступень їх достовірності і аргументованості. Зміст дисертації відповідає її темі, структура дослідження є логічно побудованою, що також сприяло досягненню поставленої мети. Результати, отримані у процесі проведення наукових досліджень, визначаються достатнім ступенем практичної апробації і представляють практичну цінність для діючих агробізнес структур, що підтверджується наявністю відповідних довідок і актів провадження.

Ступінь новизни наукових положень. Основна цінність наукової новизни результатів дисертаційного дослідження полягає в отриманні нового розв'язання складної наукової проблеми управління відтворенням ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки. Найбільш вагомими з них є наступні: у перше запропонований новий тип агроменеджменту, що заснований на засадах цінностей сталого інклюзивного розвитку, який передбачає механізми трансформаційного переходу до агроекологічної моделі відтворення ресурсного потенціалу аграрних бізнес-суб'єктів; комплексна архітектурна модель сталого розвитку агробізнесу на основі інклюзивних агробізнес-моделей і відповідного ресурсного забезпечення шляхом здійснення системно-структурних трансформацій у векторі побудови архітектури «зеленого» сільського господарства та сільських

територій; розроблена модель інклюзивного управління ресурсним потенціалом агробізнесу із використанням широкого набору інструментарію інклюзивного управління агробізнес-моделями та методика оцінювання рівня розвитку циркулярних процесів у сільському господарстві; розробки з подальшого удосконалення управління інституційним забезпеченням інклюзивного розвитку агросередовища; поглиблення методичного підходу до підвищення ефективності використання ресурсів суб'єктів аграрного бізнесу на засадах концепції «Zero Waste»; удосконалення структури організаційно-економічного механізму управління відтворенням ресурсного потенціалу аграрних формувань; розширення гносеологічного змісту окремих економічних категорій (таких як: інклюзивна економіка, ресурсний потенціал суб'єкта аграрного бізнесу) за умов інклюзивного розвитку агробізнесу; система методичних і практичних принципів інклюзивного інвестування розвитку агровиробництва і сільських територій, основою якої є digital-інструментарій фінансового агроменеджменту.

Повнота викладення у відкритому друку наукових положень дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи Степаненка С.В. опубліковано у 51 науковій праці, серед яких 30 наукових праць опубліковані у вітчизняних наукових фахових виданнях, з яких 17 - одноосібні, 6 статей, опублікованих у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 5 з яких індексуються у міжнародних наукометричних базах Scopus та WoS. 15 публікацій, що додатково розкривають зміст та результати дисертаційного дослідження, пройшли апробацію у відкритому друці шляхом участі здобувача у міжнародних науково-практичних конференціях та інших публічних наукових заходах. Зміст реферату та анотації відповідають змісту дисертації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Степаненка С.В. «Управління відтворенням ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки» складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертація

містить 422 сторінки, в тому числі основний текст викладений на 376 сторінках. Перевірка на наявність та правомірність використання текстових запозичень з наукових праць інших авторів без посилання на відповідні джерела, виконана за допомогою спеціальних програмних продуктів, показала відсутність подібних порушень принципів академічної доброчесності.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-концептуальні основи позиціонування суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки» удосконалено розуміння категорій «інклюзивна економіка»; розвинуто множину інструментів інклюзивної моделі агробізнесу; удосконалено інституційну модель інклюзивного розвитку агросередовища.

У другому розділі дисертації «Методологія дослідження ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу» удосконалено розуміння поняття «ресурсний потенціал суб'єкта аграрного бізнесу»; запропоновано новий тип агроменеджменту на основі доповнення традиційних управлінських підходів цінностями сталого інклюзивного розвитку; розроблено методичний підхід до управління ресурсним потенціалом агросфери на засадах ексклюзивності.

Третій розділ наукової роботи «Аналіз відтворення ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки» присвячений обґрунтуванню комплексної архітектурної моделі сталого розвитку агробізнесу; удосконалено методичний підхід до підвищення ефективності використання ресурсів суб'єктів аграрного бізнесу.

У четвертому розділі дисертації «Механізм управління розвитком ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки» автором представлено розробки з удосконалення структури та нового функціонального наповнення організаційно-економічного механізму управління відтворенням ресурсного потенціалу аграрних бізнес-суб'єктів; розроблено модель інклюзивного управління ресурсним потенціалом агробізнесу; удосконалено організаційно-методичне забезпечення подальшого розвитку соціального та екоорієнтованого сільського господарства.

П'ятий розділ дисертації «Механізми забезпечення ефективності механізмів фінансового забезпечення відтворення ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах циркулярної економіки» надає розробки з удосконалення системи методичних і практичних принципів інклюзивного інвестування розвитку агровиробництва і сільських територій; запропоновано науково-теоретичні засади концепту формування умов, необхідних для забезпечення диверсифікації джерел інклюзивного розвитку агробізнесу та сільських територій; методичну площину оцінювання рівня розвитку циркулярних процесів у сільському господарстві.

Практична цінність результатів дослідження. Отримані результати дисертаційного дослідження Степаненка С.В. визначаються науково-методичною та прикладною цінністю у площині можливості їх використання у практичній діяльності бізнес-суб'єктів аграрного сектору національної економіки, суб'єктами державного управління агропромисловим розвитком на різних його рівнях, у процесі розробки перспективних стратегічних проектів і програм сталого інклюзивного агроменеджменту. Ступінь впровадження рекомендацій автора та окремих результатів дисертаційного дослідження підтверджено відповідними документами.

Зауваження до дисертаційної роботи. Не зважаючи на досить високий науково-теоретичний і методичний рівень підготовки дисертаційної роботи, вважаємо доцільним звернути увагу на окремі положення, які з огляду на суб'єктивну наукову позицію офіційного опонента, становлять площину подальших наукових дискусій:

1. При розвитку інструментарію інклюзивної моделі агробізнесу автором поза уваги дисертанта залишився спектр відповідних елементів макросередовища, які здійснюють вагомий вплив на умови та результати інклюзивних трансформацій у аграрній сфері (С. 84-86).

2. У контексті обґрунтування механізму інституційного забезпечення імплементації домінантів сталого розвитку аграрних бізнес-суб'єктів, зокрема, його фінансового забезпечення, доцільно було б приділити увагу цінним

чинникам, які здійснюються вплив на формування ресурсного потенціалу агровиробників (п. 1.3).

3. У дисертаційній роботі автором приділена значна увага управлінню інституційними засадами формування та використання ресурсного потенціалу за умов інклюзивної аграрної економіки (у контексті створення агроекологічних моделей, замикання ланцюгів агровартості, обґрунтування організаційно-економічних механізмів відтворення ресурсного потенціалу аграрних бізнес-суб'єктів). При цьому здобувачем практично проігноровані державні стимули і драйвери таких трансформацій, які мають забезпечити створення мотиваційного середовища для відтворення ресурсного потенціалу агросфери на принципово нових екологічних засадах.

4. При обґрунтуванні шляхів забезпечення ефективності механізмів фінансового забезпечення відтворення ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах циркулярної економіки доцільно було б представити прогноз інвестиційно-фінансової потреби у коштах, необхідних для відтворення ресурсного потенціалу агробізнес-суб'єктів за умов інклюзивної економіки.

5. На нашу думку, результати моделювання нарощення ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки доцільно було б доповнити врахуванням фактору розмірів втрат та збитків, які мають місце у сільському господарстві внаслідок тривалості військового конфлікту на території країни.

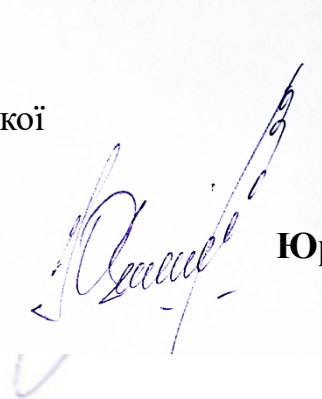
Вказані зауваження відображають власну наукову позицію опонента і не заперечують можливості існування авторського бачення шляхів вирішення проблемних питань при розв'язанні завдань дисертаційного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації вимогам МОН України.
Дисертація Степаненка Сергія Віталійовича на тему: «Управління відтворенням ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки» за змістом і оформленням відповідає вимогам пп. 7, 8 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук»,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її автор – Степаненко Сергій Віталійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської
справи та страхування Полтавського
державного аграрного університету

Юрій ЗАЙЦЕВ

